
МЕДИИ И КОМУНИКАЦИИ НА 21. ВЕК
21ST CENTURY MEDIA AND COMMUNICATIONS
7/2023

DOI: 10.54664/TOGI7997

Теодора Георгиева*
СУ „Св. Климент Охридски“

**ДЕЛИКАТНОТО НАЛАГАНЕ НА КУЛТУРЕН ЕЛИТ
ПРЕЗ РУБРИКАТА „ИЗБОРЪТ НА „КУЛТУРА“ ПРЕЗ XXI ВЕК**

Teodora GEORGIEVA
St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria

**THE DELICATE IMPOSITION OF A CULTURAL ELITE
THROUGH THE *IZBORAT NA KULTURA* NEWSPAPER
COLUMN IN THE 21ST CENTURY**

Abstract: The research topic of the article is the idea that the *Izborat na Kultura* (*The Choice of Kultura*) newspaper column has performed various functions throughout its existence. The paper seeks to answer the following questions: What are the functions of this column? Does it contribute to the formation of an elite? The article traces and analyzes all issues from 2000 to 2018, when *Kultura* (*Culture*) ceased to be published. It also attempts to systematize trends.

Keywords: cultural elite; cultural periodicals; *Kultura*; *Izborat na Kultura*; functions of journalism.

Културната периодика има трудна съдба в епохата на интернет, на социалните мрежи и на смъртта на експертизата по Томас Никълс (Nichols 2017). Причината е, че отразяването и критичното осмисляне на различните културни събития, намира по-голям брой читатели и зрители, когато достига до тях през по-широка платформа, а не през тясната фуния на специализираните издания или предавания.

Това е една от причините към 2023 г. да има само едно седмично специализирано издание за литература в България, чието издаване е започнало от 90-е години. Става въпрос за „Литературен вестник“, който през последните години разчита на финансиране от Национален фонд „Култура“.

В брой 36 от 2023 г. на страниците на „Литературен вестник“ е публикувано интервю с френския театрален критик Жан-Пиер Тибода (1950), който е бил дългогодишен журналист в един от трите най-големи всекидневници във Франция – „Либерасион“.

На въпроса на интервюиращата го Ина Божидарова дали и в каква посока се променя театралната критика и журналистика, Тибода отговаря: „Театралната критика, която имаше значение, беше тази на хартиените вестници, но хартиени вестници практически не останаха. Моето поколение преживя последния златен век на печатната преса. Днес блогите (като

* **Teodora Georgieva** – PhD, Chief Assistant Professor, Faculty of Journalism and Mass Communication, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, email – gteodora66@gmail.com

моя) се умножиха, но качеството на писане и на защитената гледна точка остават рядкост. Това често са реклами или рецензии на много посредствено ниво. Остава работата, извършена от учените изследователи, но това е друга история“ (Бождарова 2023). Използвам този цитат, като основа за изграждането на хипотезата на настоящото изследване.

Обект на изследването са функциите на специализирания културен печат в началото на XXI век – време на трансформации, извършващи се под натиска на интернет и на все по-наситеното предлагане на културни преживявания.

Предмет на изследването е рубриката „Изборът на Култура“ на едноименното издание за изкуство и култура за периода от 1 януари 2000 г. до края на съществуването на седмичника – 27 юли 2018 година.

Предварителната ми хипотеза е, че чрез рубриката „Изборът на „Култура““ изданието деликатно налага културен елит. Определям налагането „деликатно“, защото графично рубриката е решена без визуални елементи - снимки на авторите или на техните произведения – нещо очаквано особено в случаите, когато става въпрос за изложби или за филми.

На второ място допускам, че рубриката „Изборът на „Култура““ осъществява своеобразен преход към времето, в което културната периодика със специализирана критика ще отстъпи място на други форми на интерпретации по начина, за който говори Жан-Пиер Тибода в посочения по-горе цитат.

Позволявам си да разкажа личен спомен от редакцията на вестник „Култура“, в който съм работила в периода 2008 – 2018 година. Литературният редактор Марин Бодаков (1971–2021) веднъж разказа как в книжарница „Книжици“ му споделили, че при тях идвали клиенти с изрезки от вестника. Това били заглавия на книги, посочени в „Изборът на „Култура““ и те търсели тъкмо тези заглавия. Оттласквайки се от този спомен, формулирам и основни задачи на изследването:

- да изведе основните функции на рубриката „Изборът на култура“;
- да систематизира основните заглавия, изведени в нея през 19 години на нейното съществуване през XXI век;

Вестник „Култура“ се появява през 1957 г. като „Народна култура“ – орган на Комитета за култура. Той се самоопределя като седмичник за изкуство, култура и публицистика. През 90-е години продължава да излиза като издание на Министерството на културата до 1994 година. След това, по съвет на тогавашния министър на културата – проф. Ивайло Знеполски - става издание на Издателско-полиграфическия комплекс (ИПК) Родина, чийто принципал е Министерството на икономиката и индустрията. След раздържавяването на печатницата през 2003 година започва да го издава фондация „Пространство „Култура“, в чийто управителен съвет са членове на редакцията. През 2007 г. вестник „Култура“ е купен от Фондация „Комунитас“. Тя прекратява съществуването му като седмичник през 2018 г., но продължава да го финансира с друг редакционен екип във варианта на месечно списание.

В годините на демокрацията – от 1991 г. до 2018 г. негов главен редактор е театроведът Копринка Червенкова. Тя, както и завършилият френска филология Христо Буцев, който е заместник-главен редактор на вестника в годините, в които Копринка Червенкова е главен редактор, са работили и преди демократичните промени в изданието, и са своеобразна връзка между годините преди 1989 г. и след нея. Те са тези, които пренасят най-доброто от годините от епохата на социалистическата журналистика в епохата на интернет и блоговете.

В този смисъл те са автентични представители на златния век на печатната преса, отразяваща културна проблематика. По тяхна идея на първа страница на „Култура“ започва да излиза рубриката „Изборът на култура“.

В нея по предложение на редакторите на вестника, които отговарят за различните изкуства – литература (Симона Янкова, по-късно Марин Бодаков), кино (Геновева Димитрова), театър (Никола Вандов), музика (Елена Драгостинова и Екатерина Дочева), визуално изкуство (Диана Попова, Светла Петкова) и с одобрението на главния редактор – Копринка Червенкова

се посочва заглавието на съответното културно събитие или произведение. За книгите освен автора се споменава издателството и цената. За изложбите – името на галерията и периодът, в който може да се разгледа.

За фестивалите – времето и мястото на провеждане. Тази информация може да се категоризира като потребителска – тя е конкретна и точна, предназначена да информира читателя по начин, който да го улесни в планирането на посещенията му на културни събития.

Оттук и първата функция на „Изборът на културата“ – приложно-информационна.

Тя е в сила за всички посочени заглавия в нея. Тя е и основното оправдание – основната защитна теза защо вестник „Култура“ не може да бъде наречен елитарен вестник.

Той не възприема читателската си аудитория като избран елит, който е наясно какво се случва на културното поле, защото е сред основните участници в него, а го информира какво да не пропуска от случващото се в артистичното пространство, как би могъл да разнообрази преживяванията си през седмицата или да обогати личната си библиотека.

Друга особеност на рубриката е, че в нея през нито една от 19 изследвани години не попада оперен спектакъл на българска сцена. Според разбиранията за елитарна култура (Zelechow 1993: 264) операта е тъкмо изкуството, най-точно отговарящо на определението. Ето защо обстоятелството, че подобни спектакли не са били посочвани в рубриката, е красноречив знак, че вестник „Култура“ не е целял да възпитава елитарна аудитория.

Втората функция на рубриката е образователна. Причината е, че в нея попадат важни преводи на философски, социологически и исторически трудове. Намират място и научни изследвания в сферата на отделните изкуства. Тяхното избиране в рубриката е и мостът, който редакторският екип на „Култура“ хвърля към новото време – към онова, за което говори Жан-Пиер Тибода, че един ден театрална критика ще може да се прочете само в изследванията на учените.

Оттук и третата функция на рубриката – подготвяща аудиторията за трансформацията – за времето, в което критиката за изкуства ще е изместена от рекламни материали и те ще трябва да имат нагласата да я търсят през други аналитични канали.

В рубриката са избирани и изложби и фестивали. Ако четенето на книги се приема за индивидуално занимание, свързано с личното пространство на човека (най-често четем книги вечер, в леглото, преди заспиване), то при посещението на изложби се реализира възможността за потапяне сред море от хора, имащи сходни интереси като нашите. Ако следваме разбирането за индивидуалистична и колективистична култура (Hofstede 2001: 24), то **четвъртата функция на рубриката е да смекчи индивидуалистичния характер** на възприемането на българската култура.

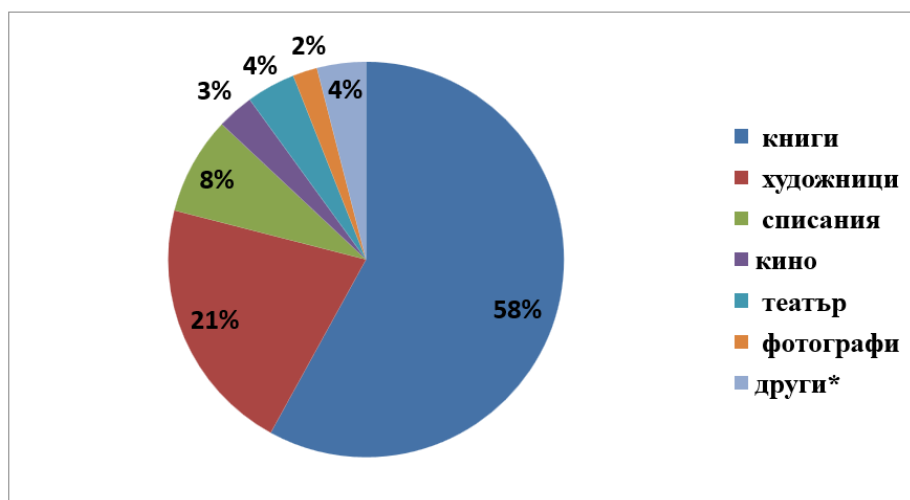
Макар и тази функция да не е била предварително замислена от главните редактори на вестник „Култура“, тя се оформя, при статистическия анализ на публикациите в рубриката.

Рубриката „Изборът на Култура“ общо за 19-е години (809 броя) включва 677 публикации, от които: за български книги (390), за български художници (142), за български списания (56), за българско кино (23), за български театър (25), за български фотографии (14) и за българско изкуство, концерти, фестивали, компактдискове (общо 27).

В процентно съотношение 84% от обявените заглавия на събития или произведения в рубриката „Изборът на „Култура“ са посветени на български културни продукти.

Относителните дялове на публикациите в рубриката „Изборът на „Култура“ са представени на Фигура 1.

Относителни дялове на публикаците, избрани от Култура

* изкуство, концерти, фестивали, компактдискове

За изследвания период (19 години) в „Изборът на „Култура“ в частта на книгите (общо 390 заглавия) творбите, представляващи художествена литература (романи и поезия), са **200 броя**, а научните изследвания, документални книги, енциклопедии, речници, учебници, са съответно **190 заглавия**.

Така наблюдаваме незначителен превес на художествената литература (51%) спрямо научните творби, които съставляват 49 процента.

Това отново може да се възприеме като индикация, че вестник „Култура“ плавно е подготвял читателите си за епохата, в която критиката на изкуствата ще се предлага само в научните разработки на техните изследователи.

Предвид броя читатели на вестник „Култура“ през изследвания период 2000 г. – 2018 г. (приемаме ориентировъчно броя на следващите интернет издания на вестника – близо 15 000 души) не може да се твърди, че той създава звезди (Стойков 2006: 125), но създава културен елит – творци, които печелят признание и отличия с творчеството си.

Следвайки принципа на Парето 80/20 определям, че от 200-е случая, в които са избрани български автори на художествени, есеистични или поетични произведения, при 20% – или в 40 от случаите – от тях, можем да твърдим, че присъствието им се дължи на техния елитарен статус.

При статистическа обработка на авторите на художествени произведения в рубриката – есета, поезия, романи и пиеси, се оказа, че през 19 години има 32 автори, които са избирани най-малко по два пъти с две свои различни заглавия.

Безспорно такъв е рекордърът в класацията – Георги Господинов, който през годините присъства в рубриката 8 пъти. На първо място с есето си за „Иван Вазов“ – сборник, в който Господинов е съавтор заедно с Албена Хранова, Александър Къосев, Амелия Личева, Ани Илков, Биляна Курташева, Благовест Златанов, Бойко Ламбовски, Бойко Пенчев, Боян Манчев, Валери Стефанов, Владимир Трендафилов, Галин Тиханов, Георги Данаилов, Емил Андреев, Емилия Дворянова, Инна Пелева, Искра Панова, Йордан Радичков, Константин Илиев, Кристина Димитрова, Мартин Карбовски, Милена Кирова, Милена Цанева, Мирела Иванова, Михаил Неделчев, Никола Георгиев, Румен Леонидов, Силвия Чолева, Симеон Янев, и който излиза през 2000 г.; с „Писма до Гаустин“ през 2003 г., със „171 лични истории. Аз живях социализма“ – проект, в който е съставител заедно с Диана Иванова, Калин Манолов и Румен Петров и който е избран през 2006 г., с „Балади и разпади“ през 2007 г., с „Вечната муха“ в съавторство с Никола Тороманов (избран е два пъти през 2010 г.) и с „Физика на тъгата“ през 2011 година.

Немалко от съавторите на есеистичната книга, посветена на Иван Вазов, присъстват през годините в „Изборът на „Култура“, но посочвам не всички, предвид факта, че техните произведения са научни разработки.

Не е такъв случаят с Емилия Дворянова, която е избирана два пъти с „Госпожа Г.“ през 2001 г., със „Земните градини на Богородица“ – през 2007 г., два пъти с есеистичната „Освен литературата“ през 2011 г., „При входа на морето“ – през 2014 г., с „Мир вам“ – през 2018 година.

Екатерина Йосифова – два пъти е избирана с „Нищо ново, 100 Стихотворения“ през 2001 г.; и по веднъж с „Нагоре Надолу“ – през 2004 г.; с „Ръце. Стихотворения“ – през 2006 година. През 2010 г. тя отново е избрана два пъти с „Тази змия“.

Амелия Личева е избирана два пъти през 2003 година – с „Азбуки“ и с „Истории на гласа“.

Алек Попов е избран веднъж с романа си „Черната кутия“ през 2007 г. и два пъти – със „Сестри Палавееви в бурята на историята“ през 2013 година.

Никола Георгиев, макар и литературен историк, присъства в класацията заради по-есеистичните си изследвания. Той е избран с „Мнения и съмнения. По дирите на едно литературно „чергарство“ през 2000 г., с „Почит и прочити“ през 2003 г., с „Литературни похождения. Автори, творби, анализи“ през 2018 година.

Силвия Чолева присъства два пъти с „Внимателно“ през 2001 г., с „Картички“ – през 2007 г. и с разказите „Гошко“ – през 2013 година.

Георги Данаилов е избран два пъти с „Доколкото си спомням“ през 2000 година. Фигурира в класацията, защото участва и в есеистичния сборник, посветен на Иван Вазов.

Иван Теофилов по два пъти е избран с Вселената на яйцето през 2011 г. и с Митология на погледа през 2013 година;

Режисьорът Рангел Вълчанов присъства с избраните по два пъти автобиографични книги „Всички ще умрем, а сега наздраве“ през 2011 г. и с „Хем съм сам, хем няма никой“ през 2013 година.

Ани Илков присъства в класацията със „Зверовите на Август“ през 2000 г., със „Събрано“ през 2011 г., с „На фокус за напускане на сърцето“ през 2015 година.

Людмил Тодоров – с романа „Хроника на едно пропадане“ през 2000 г. и с „Разкази“ през 2012 г.

Кристин Димитрова – с „Хората с фенерите, Стихотворения“ през 2003 г., два пъти е избрана с „Таро. Вратите навътре“ през 2003 г., „Любов и смърт под кривите круши“ през 2004 г., със „Сутринта на картоиграча“ през 2008 г., „Градината на очакванията и отсрещната врата“ през 2012 г., Ефирни песни и тайни служби“ през 2015 г., със „Сабазий“ през 2017 г. и с „Като пристигнеш, обади се“ – отново през 2017 година.

Владислав Тодоров – с „Хаотичното махало. Политическа публицистика“ през 2005 г. и с романа „Цинкограф“ през 2010 година

Миряна Башева е избирана два пъти с „Нека да е лято. Стихотворения“ през 2002 г. и веднъж – с „Почти пълно“ през 2014 година.

Литературният критик Ангел Йгов, който е един от наблюдателите на „Култура“ присъства в класацията с „Кротките“ през 2016 г. и с „Фини прахови частици“ през 2018 година. Той намира място в рубриката, след като „Кротките“ печели Националната награда „Христо Г. Данов“ за 2015 година.

Драматургът Боян Папазов е избран с „Бяс. Пиеси“ през 2006 г., с „Бая си на бълхите – 7 пиеси“ – през 2013 г. и с „Всичко е любов Сценарии за 4 филма“ – през 2017 година.

Неговият колега – драматургът Константин Илиев също попада в „Избора на „Култура“ с „Поражението“ през 2003 г., с „Пиеси в три тома“ през 2007 г., с „Думи извън сцената Есеистика, теория на театъра, публицистика“ през 2017 година.

Поетът Иван Методиев е избран за „Повече тишина“ през 2003 г. и „За образите и световите“ – през 2006 година.

Историчката Вера Мутафчиева е избрана със „Семейна сага“ през 2000 г. и в съавторство със социолога – Антонина Желязкова за романа „Две“ – през 2003 година.

Албена Стамболова е избрана два пъти с „Това е, както става“ през 2002 и с „Хоп-хоп звездите“ през 2003 година.

Кинорежисьорът Красимир Крумов е избран с двете части на „Неведоми пътища“ през 2004 г. и със сборника есета „Новият конформизъм“ – през 2015 година.

Елена Алексиева е избрана със сборника разкази „Читателска група 31“ през 2005 г. и с „Рицарят, дяволът, смъртта“ през 2008 година.

Живеещият в Нидерландия журналист на свободна практика – Жерминал Чивиков е избран с „Делото Милошевич Бележки на наблюдателя“ през 2007 г. и с „Наблюдение и разработка. Художествената проза на Държавна сигурност“ през 2008 година.

Евгения Иванова – два пъти е избрана с „Отхвърлените „приобщени“ през 2002 г. и веднъж – с „Фото Стоянович. Роман-колаж“ през 2007 година.

Поетът Георги Борисов два пъти е избран с „Картаген, Избрани стихотворения и поеми“ през 2001 г., с „Точно в три. Стихотворения“ през 2008 г. и с „Нищо“ през 2015 година.

Поетът Борис Христов е избран със „Спомени за хора, камъни и риби“ през 2013 г. и с „Камък и слово“ през 2016 година.

Маргарит Минков е избран също два пъти със стихове „Пръстен в кладенец“ през 2000 г., с „Пиеси I, Камината, Въведение в тяхната картина, Втора сряда, Съставителство и приложения“ през 2001 г.; с „Жана д'Арк. Хроника за истински и въображаеми събития в две вечери“ през 2007 г., и с „Весел, гъделичкащ смях Част втора Приказки за деца“ – през 2017 година.

Невена Стефанова е избрана с „Авантюри, Опит за автобиография“ през 2002 г. и с „Личности и съдби“ през 2004 година.

Поетът Иван Цанев е избран с „Ранни стихотворения 1960–1967“ през 2014 г. и с „33 стихотворения“ през 2015 година.

Поетът и журналист в „Култура“ Марин Бодаков също попада в „Избора на „Култура“. Макар и самият той лично да не е съгласен да си прави подобна самореклама, главната редакторка смята, че избраните стихосбирки си заслужават. Става въпрос за „Обявяване на провала“ – през 2003 г. „Северна тетрадка“ – през 2014 г. и „Битката за теб“ – попаднала в рубриката през 2016 година.

Литературоведът Йордан Ефтимов присъства в рубриката също два пъти - с „Опера нигра“ през 2001 г. и с „Доказани теории, окончателни експерименти“ през 2018 година.

Основно впечатление прави, че сред авторите, избрани повече от два пъти в „Изборът на „Култура“ преобладават поетите. Вероятно това се дължи отново на подсъзнателното желание на вестника да се включи в прехода към новото време – епоха, в която ще се залага на бързото четене и на желанието за разнообразие.

В „Изборът на „Култура“ попадат и романи като „Чамкория“ на Милен Русков, избран през 2017 г., „Последната територия“ на Момчил Николов, избран през 2016 г., „Една и съща нощ“ на Христо Карастоянов, избран през 2014 г., но присъствието на посочените автори е еднократно.

Сякаш посланието на замислилите рубриката е: „Четете най-доброто от най-добрите и продължавайте към следващите“. А може би това е формулата за увеличаването на представителите на културния елит?

Като отчетем обстоятелството и че в процентно отношение поетите са винаги повече от романистите, то, можем да изведем и последната – **пета функция на рубриката „Изборът на „Култура“ – да насърчава писането на добра поезия, а оттам и да се стреми да разширява културния елит на нацията.**

Това е хипотетична функция – цел, която ще може да се провери с течение на времето. Дотогава електронният портал „Култура“, чийто собственик е и последният издател на вестник „Култура“ – Фондация „Комунитас“ – ще продължава делото, започнато от създателите на рубриката „Изборът на „Култура“.

В електронния вариант обаче рубриката е озаглавена по различен начин – носи наименованието „Нашият избор“. Само заглавието вече говори за липсата на дистанция и за ясно заявено пристрастие. Остава отворен въпросът дали подобен избор подкрепя създаването на културен елит или обещава дразги и малки крамоли.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

Божидарова 2023: Божидарова. Ина. За театъра днес. Френският театрален критик Жан-Пьер Тибода гостува на „Малък сезон“ в Театрална работилница „Сфумато“. *litvestnik.com* [online] 25-31.10.2023, год. 32 [26.10.2023] Достъпно на: <https://litvestnik.com/%d0%b1%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%b2%d0%b5/> // **Bozhidarova 2023:** Bozhidarova. Ina. Za teatarata dnes. Frenskiyat teatralen kritik Zhan-Pier Tiboda gostuva na „Malak sezon“ v Teatralna rabotilnitsa „Sfumato“. *litvestnik.com* [online] 25-31.10.2023, god. 32 [26.10.2023] Dostapno na: <https://litvestnik.com/%d0%b1%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%b2%d0%b5/>

Монова и др. 2010: Монова, Тотка и др. Култура, медии, публичност: сборник от конференцията, посветена на 50-годишнината на вестник „Култура“. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2010. // **Monova i dr. 2010:** Monova, Totka i dr. Kultura, medii, publichnost: sbornik ot konferentsiyata, posvetena na 50-godishninata na vestnik „Kultura“. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2010.

Стойков 2006: Стойков, Любомир. Култура и медии. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006. // **Stoykov 2006:** Stoykov, Lyubomir. Kultura i medii. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2006.

Hofstede 2001: Hofstede, Geert. Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, SAGE Publications, Inc, 2001.

Nichols 2017: Nichols. Thomas M. The Death Of Expertise: The Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters. Oxford University Press, 2017.

Zelechow 1993: Zelechow, Bernard. The opera: The meeting of popular and elite culture in the nineteenth century. In: History of European Ideas Volume 16, Issues 1–3, January 1993, Pages 261–266.